

⁶³ Art. 67 §3 et 4, TFUE.

⁶⁴ CJUE, Ass. plén., 18 déc. 2014, *Projet d'accord portant adhésion à la Convention EDH*, avis 2/13, point 194.

⁶⁵ *Ibid.* et point 192.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Louis D'Avout (dir), *Droit international privé de l'Union européenne*, 7 décembre 2015, https://www.ipr.uni-heidelberg.de/md/jura/ipr/personen/weller/d_avout_et_al_droit_international prive_de_l_union_europeenne_2015.pdf, consulté le 20/04/2016.

⁶⁸ Cour EDH, 21 janvier 2011, *M.S.S. c/ Belgique et Grèce*, n°30696/09 §78; Cour EDH, 4 novembre 2014, *Tarakhel c/ Suisse*, req. N°29217/12, §104.

⁶⁹ Cour EDH, 12 juillet 2011, *Sneersone et Campanella c/ Italie*, n°14737/09.

Резюме

Люльєр В. Взаємовідносини між європейськими суддями у сфері захисту даних особистого характеру.

Стаття присвячена аналізу взаємовідносин між двома корпораціями європейських суддів у сфері захисту даних особистого характеру. Сьогодні їх взаємовідносини врегульовані заходами, спрямованими на мінімізацію ризиків появи розбіжностей в інтерпретації між двома юридичними системами щодо захисту даних особистого характеру. Однак Суд Європейського Союзу та Європейський суд з прав людини зберігають кожний свою незалежність, що може призвести до певних розбіжностей при прийнятті рішень щодо захисту цього нового основного права.

Ключові слова: конвергенція, Суд Європейського Союзу, Європейський Суд з прав людини, діалог суддів, розбіжності, основні права, захист даних особистого характеру.

Резюме

Люльєр В. Взаимоотношения между европейскими судьями в сфере защиты данных личного характера.

Статья посвящена анализу взаимоотношений между двумя корпорациями европейских судей в сфере защиты данных личного характера. Сегодня их взаимоотношения урегулированы мерами, направленными на минимизацию рисков появления разногласий в интерпретации между двумя юридическими системами относительно защиты личных данных. Однако, Суд Европейского Союза и Европейский Суд по правам человека сохраняют каждый свою независимость, что может породить определённый уровень разногласий при принятии решений относительно защиты этого нового основного права.

Ключевые слова: конвергенция, Суд Европейского Союза, Европейский Суд по правам человека, диалог судей, разногласия, основные права, защита данных личного характера.

Summary

Lullier V. Relations between European judges in the domain of personal data protection.

The article analyzes the relations between two corporations of judges in Europe in the domain of the personal data protection. Today, the relationship between the two European judges is governed by a number of measures, set up to minimize the risks of divergent interpretations between two legal systems concerning the personal data protection in Europe. However, the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights each keep their autonomy, which may give generate to a degree of divergence in their decisions, concerning the protection of this new fundamental right.

Key words: Convergence, Court of Justice of the European Union, European Court of Human Rights, Dialogue between judges, Divergence, Fundamental rights, Personal data protection.

УДК 340.1

А. А. ВИШНЕВСЬКА

*Анастасія Аскольдівна Вишневська, студентка
магістратури Київського університету права
НАН України*

ВПЛИВ ПРАВОСВІДОМОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ

Невиконання судових рішень – одна з найактуальніших проблем правової системи України. Звісно, що причин невиконання судових рішень існує багато, і всі вони пов'язані між собою. Однією з основних причин, на думку автора, є низький рівень правосвідомості громадян, правовий нігілізм. Велика частка рішень суду не виконується не тільки через слабку систему виконання судових рішень, а також з причини негативного ставлення суспільства до судової системи та прийнятих нею рішень.

У даній статті висвітлюється вплив правосвідомості та її деформації на ефективність виконання рішень суду.

Дослідженню різноманітних аспектів правосвідомості приділяли увагу такі науковці, як В. Д. Бабкін, В. В. Головченко, О. М. Дмитрієнко, М. С. Кельман, О. М. Оніщенко, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун. Що стосується виду деформації правосвідомості – правового нігілізму, то дане питання досліджували такі науковці, як О. М. Бандурка, О. І. Барко, О. В. Волошенюк, О. О. Ганзенко, М. М. Жовтобрюх, А. М. Колодій,

В. В. Копейчиков, О. Г. Мурашин, В. Л. Погрібна, І. І. Поляков, О. Ф. Скакун, Ю. М. Тодика, М. В. Цвік, Ю. С. Шемшученко, С. В. Шерстюк, А. М. Шульга та ін.

На різних етапах розвитку суспільства запорукою успішного розвитку держави завжди був належний рівень правосвідомості громадян, тому однією з важливих причин міжособистих зіткнень та насильницьких загарбань є те, що почуття права та справедливості не займало основоположного місця у діяльності людей. Звісно, важливою є дієва участь держави в житті її громадян, слід турбуватись не лише про захист від зовнішніх ворогів, а й про життя людей в середині країни, люди мають почуватися захищеними. Важливої ролі набуває турбота держави про інтелектуальний розвиток народу, розвиток його правосвідомості. Народ має розуміти, знати свої права, шанувати закон. Нашому суспільству потрібні радикальні, серйозні зрушення в системі цінностей, в характері стосунків держави із суспільством (громадянами), у судово-правовій системі. Нашій державі потрібна гармонізація відносин між суспільством та владою, причому судам у цьому процесі відводиться одна з найважливіших ролей. Важливо, аби суди діяли в напрямі позитивного образу суду в думці громадян.

Запорукою стабільного та авторитетного становища влади в суспільстві є формування в громадській думці сталого переконання в правоті, незалежності й об'єктивності судової влади, що забезпечуватиме довіру громадян до судових рішень, коли кожний громадянин, навіть не погоджуючись із винесеним судом рішенням, вважатиме його правильним і справедливим, виходячи із загального переконання в авторитетності та справедливості судової влади.

Головною філософією, головним принципом життя успішних країн є повага до людини як найвищої соціальної цінності, до її прав, свобод та інтересів, шанобливе ставлення громадян до закону та законності як такої, підтримання правопорядку, повага й довіра до судових органів. Важливими є взаємоповага влади та народу, підвищення рівня правосвідомості всіх її видів: професійної, побутової, індивідуальної, групової тощо.

Правосвідомість – це форма суспільної свідомості, сукупність правових поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, які відображають ставлення окремої людини, соціальних груп і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним¹.

Звісно, що правосвідомість не існує в «чистому» вигляді, вона має взаємозв'язок з іншими формами усвідомлення реальності. У правосвідомості, як і в інших формах суспільної свідомості, знаходять своє відображення різні види суспільних відносин – економічні, політичні, духовні тощо. Тому правосвідомість активно взаємодіє з ними, взаємозбагачуючись².

На відміну від інших форм суспільної свідомості, правосвідомість має свій особливий предмет відображення і об'єкт впливу – право як систему правових норм, правовідносини, законодавство, правову поведінку і, насамкінець, правову систему в цілому.

На процес формування правосвідомості впливає багато факторів, серед яких – матеріальні умови життя, соціальне становище, духовна, у тому числі й правова, культура суспільства, стан правового виховання населення, інтелектуальні можливості людини тощо³.

Залежно від спрямованості правових знань розрізняють такі види правосвідомості:

1) за суб'єктами (носіями) правосвідомості:

– індивідуальна правосвідомість – це правосвідомість окремої людини, яка формується під впливом індивідуальних обставин життя, зовнішнього середовища і залежить від рівня її правової освіти. Індивідуальна правосвідомість – це сукупність особистих поглядів, уявлень, правових знань, емоцій і настанов конкретного суб'єкта щодо чинного чи бажаного права. Отримані в результаті виховання, навчання, спілкування знання про право є основним джерелом формування індивідуальної правосвідомості;

– групова правосвідомість – це правосвідомість певних соціальних груп населення країни, яка формується навколо певної ідеї, окремого нормативно-правового акта тощо. На процес її формування впливає спільність інтересів, традицій, умов життя, а також авторитет лідера групи. У ряді випадків правосвідомість однієї соціальної групи може суттєво відрізнятися від правосвідомості іншої групи;

– суспільна правосвідомість – це правосвідомість, яка притаманна великим соціальним утворенням (населенню країни, окремого регіону, певному етносу), що є носіями національної правової культури, проявляє себе у ході загальнонаціональних акцій: виборів до парламенту, обрання глави держави, проведення референдуму.

Зазначені види правосвідомості взаємозв'язані, групова і суспільна правосвідомість складаються із правосвідомості окремих людей. Водночас індивідуальна правосвідомість формується під впливом групової та суспільної правосвідомості;

2) за характером відображення правової дійсності:

– буденна (повсякденна, побутова, звичайна) правосвідомість – це сукупність конкретних життєвих обставин, особистого правового досвіду й отриманої освіти, що характеризує ставлення людини до чинного чи бажаного права і правової системи на побутовому рівні;

– професійна правосвідомість – це сукупність професійних правових знань, почуттів, емоцій, настанов, мотивів юристів-практиків та інших людей, які мають спеціальну юридичну освіту, що формується у результаті професійної діяльності й навчання;

– наукова (теоретична) правосвідомість – це сукупність наукових знань, теорій, доктрин, оцінок, емоцій і почуттів науковців-юристів щодо існуючої та бажаної правової системи громадянського суспільства⁴.

У структурі правосвідомості виділяються такі компоненти, як правові емоції, почуття, погляди, знання (ідеї, теорії, концепції), мотиви, настанови, звички тощо. Усі вони об'єднуються в три відносно самостійні групи – правову психологію, правову ідеологію і правову мотивацію, але, зрозуміло, існують у взаємній єдності.

Правова психологія – це сукупність настроїв, почуттів, емоцій, переживань стосовно правових явищ і власних прав та обов'язків.

Правова ідеологія – це сукупність структурованих правових знань – ідей, принципів, теорій, концепцій, які в систематизованій формі відображають та оцінюють правову реальність.

Правова мотивація – це система чинників у формі мотивів, стимулів, настанов, які безпосередньо зумовлюють і визначають правомірну поведінку людей.

Правова мотивація відображає волю поведінкову сторону правосвідомості й утворюється поєднанням раціональних та емоційних її компонентів.

На думку автора, важливо мотивувати суспільство в напрямі підвищення правової культури, рівня правосвідомості, що, в свою чергу, впливатиме і на виконання рішень суду.

Як зазначає у своїй статті О. С. Пінська: «Носіями правосвідомості є різні суб'єкти права: особистість, громадські об'єднання, політичні партії, державні органи та їх посадові особи, юристи-практики, суспільство в цілому. В правовій свідомості відбиваються ставлення суб'єкта до права, юридичної практики, поведінки (діяльності) інших суб'єктів правовідносин, їх оцінка. Правосвідомість виявляється на всіх стадіях механізму правового регулювання, впливає на функціонування практично кожного елемента правової системи»⁵.

Зі сказаних вище слів можна зробити висновок, що для ефективного функціонування правосуддя, в тому числі ефективного виконання рішень суду, важливим є підвищення рівня правосвідомості всіх суб'єктів права.

Деформація правосвідомості має небезпечні наслідки для суспільства. Одним із них є правовий нігілізм, який ґрунтується на осмисленому запереченні соціальної цінності правової організації суспільного життя. Звідси випливає навмисне невиконання судових рішень, або невиконання на підсвідомому рівні, причиною чого є низький рівень правосвідомості – як професійної, так і правосвідомості пересічних громадян, правовий нігілізм. Професійна правосвідомість формується внаслідок одержання професійної (юридичної) підготовки, а також під час роботи в юридичній сфері (суді, прокуратурі, адвокатурі, нотаріаті тощо). Носії професійної правосвідомості володіють не тільки спеціалізованими знаннями щодо законодавства, а й уміннями, навичками його застосування. Хоча професійній правосвідомості юристів притаманний високий рівень розвитку, це не виключає можливості виявів її деформації (наприклад, обвинувальний нахил у позиції слідчих кадрів, формалізм тощо). Деформація професійної правосвідомості породжує недовіру та неповагу громадян до правосуддя, зокрема до прийнятих судом рішень.

Важливо, на думку автора, погодитись із О. О. Ганзенко, який стверджує, що подолання правового нігілізму має відбуватись на всіх рівнях: загальносуспільному, окремих соціальних груп, а також на індивідуальному рівні⁶.

Варто погодитись і з думкою М. М. Жовтобрюха, який виділяє такі способи подолання правового нігілізму: підвищення якості правової або іншої спеціальної освіти; обов'язкове детальне проходження кожним новим нормативно-правовим актом ґрунтовної правової експертизи; залучення до законотворчої роботи науковців, відомих спеціалістів у галузі права; забезпечення доступу громадськості до законопроектної роботи; підвищення якості виховання й освіти громадян, приведення її у відповідність до світових стандартів та ідеалів⁷.

М. М. Жовтобрюх вважає, що механізм подолання правового нігілізму має складатися із трьох комплексних блоків заходів:

– комплекс спеціально-юридичних заходів, спрямованих на формування якісно нової, ефективної правової системи;

– комплекс загальносоціальних заходів, спрямованих на поліпшення об'єктивних умов життя суспільства, формування нового соціального середовища;

– комплекс виховних заходів, спрямованих на виправлення деформацій правосвідомості й підвищення рівня правової культури населення⁸.

Також варто зазначити, що, на думку А. Ю. Олійника, для зниження впливу правового нігілізму необхідні:

а) забезпечення високої якості законів, що приймаються;

б) зміцнення законності;

в) підвищення ролі судів і прокуратури;

г) підвищення ролі правового виховання;

г) підвищення правової культури українського суспільства і професійної правової культури⁹.

Правосвідомість нерозривно пов'язана з правовою культурою, підвищення якою є одним із важливих завдань, що впливає також і на ефективність виконання судових рішень.

Правова культура – це якісний стан правового життя всього суспільства та окремих індивідів, який є втіленням системи правових цінностей, набутих у процесі правового прогресу.

До загальних показників правової культури суспільства належать:

– рівень правової освіченості населення;

– реальність прав і свобод громадян;

- авторитетність і впливовість правової науки;
- ефективність правового регулювання;
- активність громадян у правовому житті суспільства;
- якість судової і правоохоронної діяльності;
- стан законності й правового порядку;
- престижність професії юриста.

На думку автора, в контексті якості судової системи варто зазначити, що про рівень правової культури громадян свідчить також і ефективність виконання судових рішень.

Для формування високого рівня правової культури слід виділити правове виховання. Це – діяльність держави та її органів стосовно підвищення правосвідомості. Правове виховання має формувати відповідне ставлення до права та практики його реалізації, а також уміння використовувати свої права та свободи, виконувати обов'язки, але при цьому поважати права та свободи інших осіб і у разі їх порушення добровільно сприяти їх відновленню, наприклад, у формі виконання рішення суду.

Варто погодитись з думкою О. С. Пінської: «Існує необхідність досліджувати правову свідомість, тому що вона виступає ознакою демократичної держави та виступає фактором поваги до права. Саме від рівня правової свідомості громадянина залежить рівень розвитку суспільства в цілому. Населення, яке знає, усвідомлює та правильно застосовує закон, є невід'ємною запорукою існування розвиненої держави». Важливо, аби держава робила все, що від неї залежить, для підвищення рівня правосвідомості та правової культури в суспільстві. Звісно, що все інше залежить від бачення та бажання самої особи, але варто мотивувати суспільство до того, що демократична, розвинена, правова, соціальна держава – це справа кожного, а не тільки держави як такої¹⁰.

На думку М. А. Бурдоносогої, розвинута правосвідомість є необхідною умовою для усвідомлення гідності права та основою для його реального втілення в життя, тобто є важливою складовою процесу реалізації норм права. А отже, можна зробити висновок, що розвинута правосвідомість – необхідна умова для ефективного виконання судових рішень. Звісно, важливим чинником є розвинута правосвідомість різних суб'єктів права. Зокрема, це стосується, наприклад, в даному випадку суддів, адже вони приймають рішення, які потім мають належно виконуватись. Тому високий рівень професійної правосвідомості у суддів є важливим для прийняття правильно рішення, адже це в будь-якому випадку так чи інакше впливає на долі людей. А правильно прийняті рішення, з розумінням усієї відповідальності, наслідком матимуть підвищення довіри до суддів, що вплине на виконання рішень суду¹¹.

На підтвердження тези про важливість високого рівня правосвідомості для всіх суб'єктів права варто вказати, що, на думку О. Ф. Скакун, високий рівень правосвідомості є важливим як для творців правових норм, законодавців, так і для усіх громадян держави¹², а в контексті ефективності виконання рішень суду – для суддів, осіб, які несуть відповідальність за належне виконання рішень суду

Зазначене вище вказує на актуальність даної теми, на важливість подальшого дослідження та вирішення актуальних проблем, що пов'язані з питання підвищення рівня правосвідомості, правової культури та подолання правого нігілізму в контексті ефективного виконання рішень суду.

¹ Кириченко В. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 174–177. – С. 174.

² Там само. – С. 174.

³ Там само. – С. 175.

⁴ Там само. – С. 177.

⁵ Пінська О. С. Правова свідомість: загальна характеристика, основні риси та структура / О. С. Пінська // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 784–788 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_126

⁶ Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні / О. О. Ганзенко // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2015. – № 3. – С. 20–27 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_3_5

⁷ Там само. – С. 22.

⁸ Там само.

⁹ Колодій А. М. Правознавство [Текст] / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : В.А.В. «Правова єдність», 2009. – 792 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://libfree.com/119262569_pravoponyattya_vidi_pravosvidomosti_pravovoyi_kulturi.html#134

¹⁰ Пінська О. С. Вказана праця.

¹¹ Бурдоносогова М. А. Розвиток національної правової свідомості як необхідна умова подолання політико-правової кризи в Україні / М. А. Бурдоносогова // Публічне право. – 2014. – № 4. – С. 199–205. – С. 204 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2014_4_30

¹² Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підруч. / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.

Резюме

Вишнеvsька А. А. Вплив правосвідомості на ефективність виконання рішень суду.

Розглядаються поняття правосвідомості, правової культури та їх вплив на ефективність виконання рішень суду. Обґрунтовується необхідність подальшого дослідження даного питання та виокремлення шляхів підвищення рівня правосвідомості й правової культури щодо всіх суб'єктів права.

Ключові слова: правосвідомість, правова культура, рішення суду.

Резюме

Vishnevskaya A. A. Влияние правосознания на эффективность исполнения судебных решений.

Рассматриваются вопросы правосознания, правовой культуры и их влияние на эффективность исполнения судебных решений. Обосновывается необходимость дальнейшего исследования данного вопроса и выделения путей повышения уровня правосознания и правовой культуры для относительно всех субъектов права.

Ключевые слова: правосознание, правовая культура, решение суда.

Summary

Vishnevskaya A. Effect of legal awareness on the effectiveness of court decisions.

The concepts of sense of justice, legal culture, and their effect of legal awareness on the effectiveness of court decisions. The necessity of subsequent research of this question and selection of ways of increase of level of sense of justice and legal culture is grounded in relation to all legal subjects.

Key words: legal awareness, legal culture, decision court.

УДК 347.9

О. А. ГОМОЛА

Оксана Анатоліївна Гомола, студентка магістратури Київського університету права НАН України

**ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У ДОКТРИНІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

У ст. ст. 3 та 55 Конституції України проголошено, що права і свободи людини й громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави і захищаються судом¹.

Захист прав та охоронюваних інтересів громадян, юридичних осіб і держави шляхом розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності до чинного законодавства покладається також на цивільне судочинство. Успішне виконання покладених на суд завдань залежить від законної й обгрунтованої діяльності останнього, його ухвал з окремих процесуальних питань і рішень по суті справи. Законність і обгрунтованість судових рішень є основною й неодмінною умовою їх як актів правосуддя. Тільки судові акти, які мають таку властивість, вирішують правові питання і тим самим захищають права та законні інтереси громадян, юридичних осіб і держави.

Процесуальними гарантіями забезпечення законності й обгрунтованості діяльності судів з розгляду цивільних справ і прийнятих ними рішень, гарантією захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави є оскарження і перевірка судових рішень².

Метою даної статті є аналіз права на оскарження судових рішень в цивільному процесі, як похідного від права на звернення до суду за захистом, його дослідження з позиції міжнародно-правових стандартів здійснення правосуддя.

Дослідженням вказаного питання займалися: М. Й. Штефан, В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова, М. В. Жушман, Д. Д. Лупеник, В. Ю. Мамницький, П. І. Радченко, О. В. Рожнов, К. В. Гусаров, Т. І. Фулей, П. Д. Петренко, В. А. Кройтор, В. Е. Теліпко, В. В. Молдован та інші.

Право на оскарження судових рішень є похідним від права на звернення до суду за захистом. Останнє, у свою чергу, складається з: а) можливості звернення до суду першої інстанції за захистом і б) звернення до суду контролюючої інстанції із скаргою на рішення суду першої інстанції у випадку незадоволення заінтересованою особою останнім³.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. учасники судового процесу та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення⁴.

На нашу думку, дане положення закону має на меті забезпечення виправлення вищестоящим судом помилок і порушень закону, допущених судом нижчої інстанції, гарантування прав та охоронюваних законом інтересів учасників судового процесу, утвердження законності й справедливості судочинства та відтворює конституційну засаду забезпечення права на апеляційне і касаційне оскарження судового рішення.

Розглянувши судову справу за апеляційною чи касаційною скаргою, суд апеляційної або касаційної інстанції вправі скасувати чи змінити постановлене у справі судове рішення або залишити його без зміни. Підстави для скасування чи зміни судового рішення передбачені процесуальним законодавством.

Крім апеляційного й касаційного перегляду судових рішень процесуальним законодавством передбачена також можливість перегляду судових рішень, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами (обставинами, які не були відомі на момент розгляду справи по суті та які спростовують висновки, указані в судовому рішенні, що набрало законної сили), а також за виключними обставинами⁵.